

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)

Janzen, J.W.P.

Publication date
2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Janzen, J. W. P. (2013). *De Amsterdamse jaren van Willem Kloos: Deel I (1859-1888)*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

12 Over Amstel en IJ III Intermezzo VI

In 1883 werd Paul Kruger president van de onafhankelijke republiek Transvaal. Het was ook het sterfjaar van Karl Marx (*1818) en van Richard Wagner (*1813). De Brooklyn Bridge in New York werd opengesteld voor het publiek en William Frederik Coby trok als Buffalo Bill met een 'Wild West-show door Amerika. In de straat Sunda barstte de Krakatau uit, met duizenden doden tot gevolg; en 1883 was het jaar waarin het machinegeweer werd uitgevonden.

Het was een belangrijk jaar voor Amsterdam. De hoofdstad organiseerde, in navolging van de eerste wereldtentoonstelling van 1851 in het Londense Crystal Palace, zijn Exposition Universelle Coloniale et d'Exportation Générale waarbij, ten tijde van het Imperialisme, de nadruk lag op de koloniale handel.⁷³⁹ Gedurende de wereldtentoonstelling vonden er in Amsterdam allerlei congressen plaats, waaronder het Congrès littéraire international organisé par l'association littéraire internationale en het Congrès littéraire et artistique; congressen waarvoor Jong Holland overigens geen belangstelling toonde.

Voor de enorme toestroom van toeristen werden er nieuwe hotels gebouwd en andere vergroot: Hotel Americain, het Doelen Hotel en Hotel Krasnapolsky. In dit laatste hotel ontwierp men, speciaal voor die gelegenheid, de chique Wintertuin-serre met noviteiten als elektrische verlichting.

Op 1 mei 1883, een zonnige maar ook wat gure dag, verzamelden tienduizenden mensen zich op het tentoonstellingsterrein achter het in aanbouw zijnde nieuwe Rijksmuseum. Onder het toezien van officieren der schutterij nam iedereen zijn plaats in. Het corps diplomatique, in gala, was vrijwel voltallig aanwezig. Kamerleden droegen hun staatsierokken met gouden of zilveren borduursels. Om één uur arriveerden de koning en de koningin en hief het koor de feestcantate van dominee J.J. L. ten Kate aan:

Gegroet, gegroet gij feestgenooten
Aan 't einde van uw pelgrimsgang!
De tempeldeuren zijn ontsloten
Maar allereerst een jubelzang,
Een groet, een beê van zegen
Ruischt op den drempel luid u tegen!

Koning Willem III, met de jonge Emma aan zijn zijde, keek wat stuurs en 's avonds tijdens het feest in de Parkschouwburg was hij zichtbaar uit zijn humeur.⁷⁴⁰ Dat gold zeker niet voor de enthousiaste bezoekers uit binnen- en buitenland die in de schitterende paviljoens hun ogen uitkeken. Voor het Nederlandse koloniale paviljoen stond het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen, symbool van Hollands kolonialisme.

⁷³⁹ De wereldtentoonstelling te Amsterdam van 1883 was geen 'echte' wereldtentoonstelling gezien haar beperkte doelstelling. Aan de Amsterdamse tentoonstelling gingen vooraf: Londen (1851), Wenen (1873), Philadelphia (1876), Parijs (1878) en Melbourne (1880-1881). In 1889 vond de beroemde tentoonstelling plaats waarvoor Gustave Eiffel zijn 'toren' bouwde.

⁷⁴⁰ Gegevens over de tentoonstelling uit: Montijn 1983.

In het in 'Moorse' stijl opgetrokken hoofdgebouw waren 28 landen vertegenwoordigd, waaronder Japan, de Verenigde Staten, China, Canada, Turkije, Siam (Thailand) en Transvaal. Er vielen nieuwigheden te bewonderen, zoals een telefoontoestel, hout- en metaalbewerkingmachines en een brandkast waarin wel acht mensen pasten, terwijl op de koloniale afdeling producten als tabak en rubber stonden opgesteld.

Een bijzondere attractie was de nagebouwde Javaanse kampong met 'inboorlingen', waar aan de hand van een tableau-vivant het leven in een kampong werd uitgebeeld. Onder de blikken van tienduizenden Amsterdammers, provincialen, werklieden en hooggeplaatsten zaten de inlanders schijnbaar onbewogen te pottenbakken, te batikken, te weven of een potje rijst te koken.

Nog meer in trek in het 'koloniale park' waren de in tenten ondergebrachte Surinaamse 'boschnegers', 'stadsnegers' en 'roodhuiden'. In het *Beknopt verslag met voorwoord over de Surinaamsche Inboorlingen geëxposeerd op de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel Tentoonstelling in het jaar 1883 te Amsterdam* werd gedetailleerd vermeld welke Surinamers op 4 april 'per Fransche mail' naar de tentoonstelling waren vertrokken:

28 bewoners van Suriname van verschillende rassen, als: Twee Arowakker Indianen; de vroegste bewoners van Suriname; Vijf mannen, ene vrouw en kinderen behorende tot de Caraibische Indianen; Vier Aukaner Saramakaner boschnegers; Een Neger en eene Negerin; Eene Hindoe met Carib kind; Een Karboeger en twee Karboegerinnen, Een Negerin en haar Mulatten kind en Eene Mestiezin.

De bezoekers konden binnenlopen in een muziekpaviljoen, het paviljoen van de stad Amsterdam, het Nederlandse koloniale paviljoen, een Japanse bazaar, winkels en Nederlandse, Engelse en Duitse restaurants. Tijdens de tocht langs de bezienswaardigheden slenterde men langs een gracht waarvan de oevers verbonden werden door een brug van bamboe. Een Chinese jonk lag aan de kade.

'De tentoonstelling had iets van een kermis,' memoreerde Karel Alberdingk Thijm.

Had ook iets van wijken uit een, naar Amsterdam overgeplaatste, buitenlandse hoofdstad, en had de aanhoudende concerten van het Bilse-orkest, waarvan de muziek de reeks der kermis- en Buitenland-indrukken tot een voort-durende bonte verrukkingsoorzaak verhief.⁷⁴¹

In 1883 reisde de Portugese journalist Ramalho Ortigão (1836-1915) door Nederland. Uiteraard bezocht hij de wereldtentoonstelling, waarbij hij zich verbaasde over het vrije gedrag van de eenvoudige dagjesmensen, die zich weinig aantrokken van het bezoek van de koning en de koningin, vergezeld van de burgemeester en een deftig gezelschap van buitenlanders. Langs de hele middengalerij, schrijft hij, stonden met fluweel beklede, door palmen beschutte sofa's.

---

⁷⁴¹ Van Deysse 1962, p. 254. In de novelle *Blank en geel* van Lodewijk van Deysse dwaalt de hoofdpersoon, het jonge meisje May Reeve, over het terrein op zoek naar een Chinese jongeman op wie zij verliefd geworden is. Zie: Tibbe 2000, p. 141. Johan Ernst Benjamin Bilse (1816-1902) was een Berlijnse dirigent en componist. Een jaar eerder had juist een vijftigtal musici met hem gebroken om de *Berliner Philharmoniker* op te richten.

En op die sofa's zaten werklieden van buiten de stad, Amsterdamse fabrieksarbeiders en zeelui aan de wal – allen op zijn zondags uitgedost, zwarte jas, zwart zijden halsdoek, hoge hoed en gouden oorringen – ongegeneerd met vrouw en kroost hun brood te eten. [...] Al dat volk, dat zich de beste plaatsen had toegeëigend, was totaal onverschillig voor de deftige personages, die voorbij schreden. Noch de rijzige Belgische en Duitse officieren in groot tenue, met hun krijgshaftig over de tapijten rinkelende sabels, noch de charmante Engelse en Amerikaanse *misses* [...], noch de eerbiedwaardige vertegenwoordigers van het zeergeleerde Germanië, met hun gouden brillen, hun rode aardappel neuzen, haren tot op de schouders en groen-bezwete boordjes, noch de hofdignitarissen, noch de Koningin, in het wit gekleed [...], noch de Souverein, een rijzige, krachtige, martiale gestalte, die het gewicht van zijn zeventig jaren niet scheen te voelen - niemand kon de benijdenswaardige rust verstoren van de gelukkige lieden, die daar op de sofa's der internationale gastvrijheid van hun rustdag en hun twee kwartjes entrée genoten.⁷⁴²

Daarnaast slenterde Ramalho Ortigão door het opbloeiende Amsterdam, waarvan hij een ander beeld schetste dan De Amicis in de jaren zeventig had gedaan. Hij noteerde in zijn reisdagboek:

Terwijl enerzijds vervallen huizen in de omgeving van de Dam en in de Jodenbuurt volkomen volgens het oorspronkelijke ontwerp worden hersteld, verrijzen in de nieuwe wijken weelderige gebouwen van de allereerste rang: het Paleis voor Volksvlijt, het Rijksmuseum, de Galerij, een monumentaal bouwwerk in het genre van het Palais Royal in Parijs, het Americain Hotel en het Amstel-Hotel, een voortreffelijk specimen van zijn soort, dat de vergelijking met de beste hotels in Londen, Parijs of Nice met glans kan doorstaan. Terwijl de likeursalons van Lucas Bols en Wijnand Fockink hun schilderachtige XVIe en XVIIe-eeuwse interieurs ongeschonden hebben bewaard, bieden moderne café's de Amsterdammer het maximum comfort, dat dergelijke zaken in de rijkste hoofdsteden van Europa plegen te offreren. Bizardere vermelding verdienen de fameuze Oestersalons in de Kalverstraat en de Reguliersbreestraat. [...] De Amsterdamse tuinen kunnen met de fraaiste ter wereld wedijveren. Het uitgestrekte Vondelpark, rendez-vous der rijtuigen, beslaat een oppervlakte van 23000 H.A. De Dierentuin wordt tot de eerste van Europa gerekend en volgt onmiddellijk op die van Londen en Frankfort.⁷⁴³

Amsterdam stond een halfjaar lang (het evenement duurde tot 1 november) in het centrum van de belangstelling, met het nieuwe Noordzeekanaal (1876), de in aanbouw zijnde nieuwe wijken als De Pijp (wijk YY), het grote werk aan het nieuwe Centraal Station (1881-1889) en de nieuwe hotels en met de bouw van het nieuwe Concertgebouw.⁷⁴⁴

⁷⁴² Montijn 1983, p. 49 e.v.

⁷⁴³ Ortigão [1885], p. 101.

⁷⁴⁴ Architect van het Amsterdamse concertgebouw was A.L. van Gendt (1835-1901). De bouw van het Concertgebouw was begonnen in 1883 in een lege polder die toen buiten de stadsgrenzen van Amsterdam lag (in de gemeente Nieuwer Amstel). De zaal werd, met een inwijdingsconcert, geopend op 11 april 1888. In de decennia daarvoor luisterde muziek-lievend Amsterdam naar concerten in de Parkzaal in de Plantage. De Parkzaal werd in 1881 afgebroken.

De tentoonstelling stimuleerde een sfeer van optimisme, vooruitgang en vernieuwing. De gemeente breidde de door Ardense paarden getrokken omnibuslijnen fors uit en er werd zelfs een pril telefoonnet aangelegd.⁷⁴⁵

---

⁷⁴⁵ In 1881 kreeg Amsterdam haar eerste 'Bell-centrale'.